

ČITANJE FILOZOFSKIH TEKSTOVA

Josip Mužić
Split

Primljeno, 21. 3. 2007.

Kao što postoji podjela znanosti na razne discipline, tako možemo razvrstavati i znanstvene tekstove. Ovdje nas zanima filozofsko djelo s gledišta čitatelja. Ono ima svoje zakonitosti koje traže da ih se ima u vidu kod čitanja. Prije svega treba učiniti odmak od navika i očekivanja stečenih u susretu s drugim vrstama tekstova i pripremiti se na posebnu dinamiku rada. To uključuje staviti tekst u središte i posvetiti mu maksimalnu pozornost, računati na sporost i zauzetost u čitanju sa svrhom da se shvati i usvoji tuđa filozofska misao u njezinu nastajanju i razvoju.

Možemo razlikovati tri faze u obradi filozofskog teksta. Prvo dolazi proučavanje, koje traži najviše angažmana. Osnovno je shvatiti autorovu misao učinivši podrobnju analizu, povezujući razne dijelove i na kraju, uspijevajući sažeto sagledati cjelinu. Druga je faza objašnjenje. U njoj se očekuje da čitatelj pokaže sposobnost vjernog tumačenja i prenošenja drugima onoga s čime se susreo odvajajući važno od nevažnog, osvjetljavajući teze i strukturu koju tvore, te argumente koji ih potkrjepljuju. Zadnja je faza vrednovanje. U njoj se traži davanje vlastitog doprinosa, kako preko kritičkog osvrt na autorove postavke, tako i preko prosudbe valjanosti njegovih premisa i zaključaka ne ustežući se dovoditi u pitanje i samoga sebe i svoja stajališta.

ključne riječi: dijalog, filozofsko djelo, proučavanje teksta, vrednovanje teksta

1. Pristup filozofskom djelu

Iskustvo koje imamo s čitanjem iz drugih područja ovdje jednostavno nije mjerodavno i nije dobro praviti usporedbe jer će nas odvesti u pogrešnom smjeru. Traži se *pozornost* usmjerena na svaki dio, svaku rečenicu i riječ, sa sviješću da se ništa ne može izostaviti jer sve je važno za praćenje misli, i detalji mogu biti presudni kod razumijevanja. Sa-

svim nešto drugo od čitanja novina, koje je selektivno, pročita se samo manji dio teksta i to ne uvijek u cijelosti, a cilj da se dobiju informacije koje nas zanimaju je postignut. Navikli smo također da tekst ima samo podređenu funkciju, kao kod filma, gdje on prevodi ono što se govori i doživljava se kao »nužno zlo« koje treba otpjeti. Kod filozofije pak ono što trebamo otkriti sadržano je u samom tekstu i zato on treba biti u središtu i zaokupiti svu pozornost.

Pažnja, zajedno sa samom naravi filozofskog djela, koje je u sadržaju i formi vrlo zahtjevno jer je sve podređeno izričaju misli, izravno utječe na dinamiku čitanja koja je vrlo *spora* tako da se jedna stranica može čitati pola sata pa i više. Jasno, ako želimo mjerljive rezultate u broju pročitanih stranica i imamo na umu da nekoga drugog štiva u isto vrijeme i s istom usredotočenošću možemo svladati pet ili deset puta više, onda to izgleda prilično frustrirajuće i obeshrabrujuće. Zato se ne treba opterećivati količinom i ne biti nestrpljiv, već računati da ovdje čitanje treba teći polako i da svako požurivanje može samo štetiti. Vrijednost misli određuje njezin sadržaj koji ima svoje specifične parametre bitno drukčije od materijalnih.

Ova dva čimbenika, pažnja i sporost, upućuju na treći, a to je *trud*. Doista, filozofija nema nakanu da nas zabavi, kao što to čini roman, nego je vrlo zahtjevna i to ne skriva. I kao što nitko preko noći ne postaje filozof, tako ni filozofija ne podnosi površnost u pristupu tuđoj misli. Treba zaboraviti stoga na bilo kakve prečace i izvlačenje, i računati na ozbiljan i mukotrpan rad koji jedini donosi trajne rezultate.

Filozofija ne ide za tim da prenosi znanje, poput raznih drugih znanosti, koje se jednostavno treba naučiti, jer je utemeljeno na konkretnim datostima i utvrđenim činjenicama, i pohraniti u memoriju. Ona traži *osobnu uživljenost* koja čini da čitatelj »uđe« u autorovu misao i prijede isti put razmišljanja. Dakle, u pitanju je sama misao koja se u susretu s filozofskim tekstom pokreće i aktivira svoje potencijale angažirajući se u prvom licu i pronalazeći samu sebe (Folscheid, 1996, 29). Može se ići i drugim putem, odnosno da se nauče tuđe misli bez osobnog razmišljanja, ali to više nije filozofija, a niti se može reći da se tada uopće misli. Povijest filozofije mora biti prije svega filozofska, a ne ostati na povijesti, inače nema što tražiti u filozofiji (Folscheid, 1996, 29). Tako se iznutra prati, otkriva i produbljuje misao koja tako prestaje biti tuđom i postaje svoja. Ne treba patiti od originalnosti i zazirati od onoga do čega su drugi došli u razmišljanju. Važno je da se mi tu djelatno uključimo jer se u tom susretu razvija naša misao i mi se tako

sve više iniciramo u filozofiju (Folscheid, 1996, 31–32; Picardi, 2005, 17–41). Glavni je cilj uvijek otići dalje od napisanog, ući u stvarnost koja se istražuje i ovladati problematikom. To nije lako, kako upozorava Schopenhauer: »Ali, čak i među malim brojem pisaca koji misle stvarno, ozbiljno, i unaprijed, opet ih je samo vrlo malo koji misle o samim stvarima: ostali misle samo o knjigama, o onome što su drugi rekli« (Schopenhauer, 1918, 24).

U raznim fazama obrade teksta može biti od velike koristi odvojiti svaki dan neko razumno vrijeme kada će se samo razmišljati o pročitanom. Jasno da to ne isključuje da će se misao spontano tijekom dana u najrazličitijim okolnostima baviti tematikom s kojom se susrela, međutim, imati isključivo vrijeme, makar i samo pola sata, komplementarno je i daje više ploda. Sama provedba može biti različita, bilo u šetnji prirodom, bilo preko pisanja svojih zabilješki, koje daju red mislima, bilo na neki drugi način, ali je važno da se držimo zadane teme.

2. Proučavanje

Evo, sada smo napokon sami, pripremili smo se i uzimamo knjigu u ruke. Kako nazvati ono što sada slijedi i opisati proces koji se događa? Čitamo, istina, ali se to ne može definirati samo kao čitanje, nego je više detaljna analiza. Koristimo se iskustvom i navikama koje smo stekli kod učenja, ali vidimo da to samo dijelom pomaže jer je glavni izazov, koji nas sada potpuno okupira, shvatiti i pratiti misao koju baš radi njezine specifičnosti zovemo filozofskom. Imamo knjigu na raspolaganju pred sobom i sve je u njoj sadržano, a opet nam ništa nije servirano, nego trebamo sve sami otkriti. Tu nije posrijedi ni čitanje, a niti učenje, nego nešto treće, čemu najviše odgovara naziv proučavanje. Svatko će tomu dati neki svoj pečat, međutim, možemo izdvojiti neke zajedničke značajke. Prvo, bez obzira na sposobnosti i znanje, nije dovoljno jedanput pročitati tekst da bi se njime moglo ovladati. U pravilu su potrebna najmanje tri čitanja i svako traži svoj pristup i donosi svoje plodove.

Temeljno je *razumjeti* autorovu misao jer, kako s pravom upozorava Gracia, uloga čitatelja nije da mijenja tekst koji ima, nego da »shvati njegovo značenje i značaj« (Grasija, 2002, 206–207). Zato je važno posvetiti prvom čitanju maksimum i paziti na shvaćanje svake riječi, pojma i ideje. Zavisno od potrebe, tu ćemo se poslužiti rječnikom stranih riječi, filozofskim rječnikom ili enciklopedijom, obratiti se za

pomoć kolegi, a kod većih teškoća pitati profesora na satu ili za vrijeme konzultacija. Ako se radi o klasiku, izvrsno može poslužiti neko dobro uvodno djelo ili komentar. Tako je Avicenna čak četrdeset puta neuspješno čitao Aristotelovu *Metafiziku*, da bi je razumio tek nakon čitanja komentara od Alfarabija (Copleston, 2005, 250). Najbolje je čitati u originalu, a ako to nije moguće, poželjno je usporediti prijevod i izvornik pri čemu je važno da je prevoditelj vrstan poznavatelj jezika i materije.

Svaki tekst ima i svoje specifičnosti koje uglavnom zavise od autora i stila kojim se služi te u skladu s time može tražiti više ili manje vremena (Cossutta, 1999; Grasića, 2002, 181–219). Svakako, prvo je čitanje najzahtjevnije i vremenski i s obzirom na trud koji je potrebno uložiti. Cilj je upoznati i shvatiti tekst u svakom njegovu dijelu, a onda ih povezati. Unatoč fakultetskoj izobrazbi, malo je onih koji uspijevaju sagledati cjelinu, pa se može zaključiti da većina ljudi nije zapravo nikad naučila čitati, pošto ih to nije ni zanimalo, nego samo osobni probitak (Zaid, 2005, 50–52). Tako se najvažnije propušta, a to je isto kao kad kod kriminalističkog romana ne bismo pročitali kraj.

Drugo je čitanje brže, pošto već pretpostavlja dobro poznavanje teksta, i ide za tim da uoči ono što je važnije i to izdvoji od onog što je manje važno. Schopenhauer tako savjetuje da se svaku važnu knjigu odmah pročita dvaput kako bi se bolje shvatilo i dublje doživjelo izloženo (Schopenhauer, 1918, 118). Treće čitanje pak ide još jedan korak dalje jer izvlači ono što je najvažnije i preko toga dolazi do sažete misaone strukture teksta. Dakle, ide se od složenijeg prema jednostavnijem i preko analize dolazi se do sinteze. Kao rezultat tada dobivamo teze koje donosi autor, otkrivamo kojim ih argumentima brani i potkrjepljuje te na koja pitanja daje odgovore.

Proučavanje svakoga filozofskog djela susret je s tuđom misli koja je tu iznesena na sustavan i razrađen način. Stoga tu nastupa filozofska interakcija, koja je svaki put drukčija, jer uz specifičnosti teksta imamo i čitatelja sa svojim posebnostima, među kojima igra ulogu ne samo stečena filozofska kultura, nego i afiniteti. U skladu s tim ne može se predvidjeti koliko će nam vremena trebati da ovladamo određenim djelom sve dok ga ne počnemo čitati. Ako smo već nešto čitali od istog autora, to nam može dati neku predodžbu, ali ona je najčešće neupotrebljiva jer je svako djelo zasebno, budući da pojmovi i način izlaganja često zavise od teme ili od faze u kojoj je stvoreno.

3. Objašnjenje

Jedanput kada smo proučili tekst, obavili smo najveći dio posla, ali nismo još gotovi. Može se ići dalje i sada se od nas očekuje da na temelju primljenoga pokažemo što možemo dati. U logičnom slijedu prvi izazov na koji trebamo odgovoriti jest da budemo kadri prenijeti drugima ono što smo razumjeli. Tako se dotadašnji dijalog između pisca i čitatelja otvara novim sugovornicima. Zanimljivo je da ovaj proces, koji zovemo objašnjenje, djeluje i povratno jer ujedno i od nas samih traži dodatno razumijevanje ili bolje produbljenje, u kojemu okrunjujemo ono što smo stekli dotadašnjim radom.

Radi se o nečemu jednostavnom, što ne znači da je to uvijek i lako, a to je da vjerno prikazemo sadržaj teksta (Ferraris, 2005, 90–110). To pretpostavlja da znamo, ne samo prikazati što autor govori, nego i otkriti temeljnu poziciju i bit onoga što on misli, a što nije uvijek izraženo riječima. Od ovih dviju faza Michael S. Russo prvu naziva »explication«, a drugu »elucidation« (2007). Ukratko, očekuje se da smo usvojili i pronosimo duh koji se utjelovljuje preko ideja, a ne da robujemo slovu koje je potrebno, ali po sebi mrtvo. Da ne bismo otišli u pogrešnom smjeru parafraziranja, komentara, seciranja po riječima u kojima se gubi smisao ili instrumentaliziranja, za disertaciju Folscheid savjetuje da se držimo teksta zaboravljajući na sve ostalo (1996, 52–54; 56–57). To znači osloboditi se bilo kakvih predrasuda u vezi s onim što imamo pred sobom i čitati neopterećeno kao da ništa ne znamo. Napisano nam tada govori izravno, bez posredovanja tuđih tumačenja i viđenja koja ne samo da nas uvjetuju, nego nas mogu i usmjeriti da tražimo unaprijed ono na što su nas uputili, a da sve drugo ne primjećujemo. Jednako je važno i da ostavimo za poslije bilo kakva vlastita razmišljanja, zaključke, digresije ili dodatke u kojima objašnjenje postane neprepoznatljivo. Tekst ima svoj smisao koji u cijelosti treba doći do izražaja. Tako pokazujemo intelektualnu samozatajnost i poštovanje tuđe misli jer puštamo autora da se do kraja preko nas slobodno očituje prije donošenja bilo kakvog, našeg ili tuđeg, suda.

Vjerni prikaz onoga što smo proučavali ne znači ipak da moramo imati dotično djelo pred sobom kod davanja objašnjenja. Dapače, bez obzira na to što nam stvara osjećaj sigurnosti, ono nam je u ovoj fazi samo smetnja. Jednostavno, ako smo prethodno trebali zaboraviti sve ono što nije sam tekst, sada je trenutak kad i njega moramo napustiti. Dakle, nema više uporišta na tuđem izričaju, nego ono što smo razumje-

li i zapamtili, ili eventualno pribilježili, sada je jedini oslonac. Vrijeme je da damo svoj doprinos i u formi, odnosno da pokažemo sposobnost da svojim riječima objasnimo ono što smo prethodno proučavali.

Uz spomenuto, objašnjenje traži da se pokaže umijeće sinteze. To znači dati jezgroviti, po opsegu znatno kraći pregled teksta u kojem ništa bitno nije propušteno, gdje se razlikuje važno od nevažnog, a ujedno se daje prikaz cjeline.

Vidljivo je da objašnjenje, bez obzira na to što se predstavlja skromno, pretpostavlja mnogo više nego što pokazuje. Već smo vidjeli da ono što smo mi razumjeli treba znati prenijeti drugima tako da i njima bude razumljivo, prikazujući vjerno i sažeto tuđe misli vlastitim riječima. To je tek jedan dio onoga što treba iznijeti ili, možemo reći, to su rukovodeća načela. Kada pak pogledamo iz bližega u samoj realizaciji što tvori objašnjenje, otkrivamo nekoliko raznih komponenti. Sljedeće tri izdvajaju se kao najvažnije:

1. Izložiti *temu* dotičnoga filozofskog djela, kako se ona razvija i koje podteme sadržava i to tako da bude jasno vidljiva njihova pozadina. To znači ujedno upozoriti i na problematiku koja se obrađuje, osvijetliti pitanja koja se postavljaju i zapreke koje se žele savladati.
2. Problemi traže rješenja i autor uz pitanja daje, ili pokušava dati, i odgovore, koje nazivamo teze. Potrebno je prikazati prije svega glavnu *tezu* koju pisac zastupa i koja se provlači kroz cijeli tekst, bilo izričito, bilo prešutno. Uz to treba također biti vidljivo koje su druge teze, manje važnosti, koje ju pripremaju ili se iz nje izvode. Kao rezultat imamo svojevrsni tezarij ili nosivu strukturu teksta.
3. Odgovori ne smiju biti proizvoljni ili plod fantazije, nego moraju biti utemeljeni na argumentima koji ih čine uvjerljivim i istinitim. U protivnom su samo mišljenja koja ne obvezuju. Sama zapadna filozofija je »u biti shvaćena kao logos, u jakom smislu riječi, to jest ne jednostavno kao 'govor' ... nego kao 'argumentacija'« (Berti, 2007). Dakle, treba donijeti autorove *argumente* i pokazati kako se njima koristi za izgradnju i potkrjepljivanje svoje teze. Pritom valja vrednovati ključne filozofske pojmove koji se upotrebljavaju i njihovu ulogu.

4. Vrednovanje

Proučavanje i objašnjenje traže mnogo truda, angažman raznih sposobnosti i kroz njih se mnogo uči, međutim, nema odstupanja od

teksta i u prvom je planu autor. Ipak, i ne htijući oni tvore nužnu osnovu iz koje čitatelj može dati svoj vlastiti prepoznatljiv doprinos, što je zadnji smisao čitanja jer pokazuje usvajanje tuđe misli, a ujedno i samostalnost koja stvaralački i originalno ide dalje. Doista, sada nakon više pasivnog stava primanja tuđeg, treba prijeći u aktivni stav sugovornika koji pokazuje da zna voditi dijalog, replicirati i diskutirati. Ovu završnu fazu obrade teksta, kada se pruža prilika za osobno promišljanje i pokazivanje svoga znanja, nazvali smo vrednovanje jer, po našem mišljenju, najbolje objedinjuje razne aspekte koji dolaze do izražaja. Ono želi procijeniti implikacije, važnost i posljedice autorovih teza i danasve utvrditi njihovu istinitost.

Svaki je tekst nastao u nekoj konkretnoj povijesnoj situaciji koja pomaže da ga bolje shvatimo. Stoga je važno tko ga je napisao i za koga, kada i koje su okolnosti utjecale, gdje je i od koga objavljen te kako je primljen. Također treba vidjeti i način kako se uklapa, odbacuje ili koristi rad prethodnika. Ukratko, treba sagledati kontekst da bi naše vrednovanje bilo što objektivnije. Zato je važno imati filozofsku kulturu koja uključuje, kako poznavanje povijesti filozofije, tako i njezinih glavnih disciplina. Dobro je također pročitati odgovarajući uvod dotičnog djela ili se koristiti kritičkim izdanjem s popratnim komentarima i bilješkama. Cilj je dobivanje ispravnih koordinata za vrednovanje te se zavisno od važnosti i prethodnog poznavanja autora ulaže više ili manje vremena.

Zdrava kritičnost daje potreban odmak i omogućuje prepoznavanje slabosti, dvosmislenosti, proturječja i propusta dotičnog djela. Ona počiva na zrelosti koju rese samosvijest i sposobnost zauzimanja osobnog stajališta prema iznesenim tvrdnjama, od slaganja do neslaganja, bez obzira na to o kome se radilo. Doista veliki filozofi nisu se ustručavali u zauzimanju novih, pa i radikalnih stajališta. Za primjer nam može poslužiti Kant kada objavljuje svoj pristup spoznaji svjestan njegova revolucionarnog značenja (Kant, 1984, 14–15)¹. U pravilu treba se kloni-

¹ »Do sada se pretpostavljalo da se sva naša spoznaja mora upravljati prema predmetima; ali svi pokušaji da se o njima što *a priori* odredi pomoću pojmova, čime bi se naša spoznaja proširila, propali su pod tom pretpostavkom. Neka se zato jednom pokuša, ne bismo li u zadacima metafizike bolje napredovali ako prihvatimo da se predmeti moraju upravljati prema našoj spoznaji. To se tako već bolje slaže s traženom mogućnošću njihove spoznaje *a priori*, koja treba da odredi nešto o predmetima prije nego što su nam dani. S time je isto tako kao što je bilo s prvom pomisli Kopernikovom, koji je pokušao neće li bolje uspjeti ako prihvati da se gledalac okreće, a da naprotiv zvijezde miruju, pošto s objašnjenjem nebeskih gibanja nije išlo kako treba, dokle god je prihvaćao da se cijeli zvjezdani svijet okreće oko gledaoca.«

ti, kako originalnosti pod svaku cijenu, a tako i svojevrsnoga vazalskog odnosa prema poznatim filozofima. Nitko nije nedodirljiv ili nepogrešiv, bez obzira na to kako bio slavan. Zato je pohvalna odvažnost onih koji idu protiv struje, kao Schopenhauer kada bez kompleksa kritizira Fichtea, Schellinga i Hegela kao loše mislioce (Schopenhauer, 1918, 59–60). Ne moramo se nužno složiti s ovakvim prosudbama, ali se treba znati njima okoristiti kako bi se nadišla zavodljivost konformizma i gradila vlastita stajališta i uvjerenja.

Filozofi, kako smo vidjeli, koriste se argumentima da bi dokazali svoje tvrdnje. Na nama je sada da prosudimo jesu li jači od protivnih, tj. dokazuju li određenu tezu. »Filozofiranje je odbacivanje pogrešnih argumentacija« (Wittgenstein, ²2006, 11). Paralelno treba vidjeti i njihovu kakvoću, koliko su konzistentni i logični. Općenito govoreći, dva su načina da se utvrdi valjanost nekog argumenta:

- a) Ispitati premise na kojima se gradi zaključak. Jesu li premise istinite ili pogrešne? Jesu li možda dvojbene jer su samo dijelom prihvatljive? Sadržavaju li neke prešutne tvrdnje koje nisu utemeljene?
- b) Prosuditi sam zaključak. Slijedi li on iz premisa ili je neispravan? Je li se zaključilo točno onoliko koliko je bilo dopušteno ili više? Je li napravljen neki previd i koji?

Ova je dvostruka provjera to potrebnija što su posljedice daleko-sežnije. Tako na primjer slavni D. Hume kategorički tvrdi: »Kad uvjereni u te principe pregledamo knjižnice, kakvo pustošenje moramo u njima napraviti? Uzmimo bilo koji svezak u ruke, npr. o teologiji ili školskoj metafizici, i upitajmo se: ‘Sadržava li neko apstraktno zaključivanje o veličinama ili o broju?’ Ne. ‘Sadržava li neko zaključivanje osnovano na iskustvu o činjenicama i egzistenciji?’ Ne. Bacite je onda u vatru, jer ona ne može sadržavati ništa do obmane i varke.« (1988, 209). Ovo je poziv na spaljivanje svih onih knjiga, a te su golema većina, koje ne dijele autorove postavke. Kako njegove teze nisu jedine moguće ni jedine ispravne, a upitna je i valjanost njihove argumentacije, zaključak je neopravdan i pretenciozan. Imajući u vidu Humeove zasluge i ugled, nije lako, ali je to potrebnije uvidjeti da se ovdje radi ni više ni manje nego o krajnjoj netoleranciji koja je u svakom slučaju neprihvatljiva.

Sastavni dio vrednovanja, koji je vrlo plodan, ali i težak, jest dovesti i sebe u pitanje. Jesam li došao do nekih novih spoznaja ili neke

dosadašnje moram promijeniti? Jesam li spreman priznati i prihvatiti ono u čemu drugi ima pravo? Doista nije važno što se meni sviđa, nego što je istina. Provjera istinitosti događa se i kroz sučeljavanje sa stečnim spoznajama na drugim područjima, poglavito u vlastitom životnom iskustvu. Eventualna nova uvjerenja treba zatim provesti i u praksu ako želimo biti dosljedni, a to nije uvijek ni lako ni jednostavno.

Sama realizacija pak, bilo u usmenom, bilo u pisanom obliku, jest specifična. Doista, iako je vrednovanje nešto sasvim drugo od objašnjenja, ipak ih nije dobro dijeliti, nego kod prezentacije oni moraju ići skupa prije svega kako bi se izbjeglo ponavljanje². Kako bi se to postiglo, već kod obrade teksta treba ih razlikovati, jer po logici stvari tek kada nam je nešto jasno, možemo to i vrednovati, ali usporedno raditi na jednom i drugom. Stoga u fazi pripreve, da se ne bi stvorila zbrka i da bi se znalo kamo što pripada, dobro je rješenje svoje odgovarajuće zabilješke rasporediti u paralelne stupce ili papire (Folscheid, 1996, 74).

Filozofsko djelo ima svoje specifičnosti koje traže od čitatelja da na njih računa i njima se prilagodi stavljajući pisani tekst u središte svoje pozornosti. Kod samog čitanja proučavanje dolazi prvo, a na njega se prirodno nadovezuje objašnjenje i na posljertku vrednovanje. Ove tri susljedne faze traže upoznavanje i usvajanje tuđe misli i omogućavaju vježbanje vlastite misli na razne načine te stjecanje i razvoj raznih vještina. Konačni je cilj da čitanje preraste u dijalog koji će uključivati i druge sugovornike te promicati filozofsku zrelost.

Literatura

- Berti, Enrico (2007), *Logo e dialogo*, <http://www.ilgiardinodeipensieri.eu/storia-fil/berti95.htm>
- Bianchi, Claudia – Vassallo, Nicla. (ur.) (2005), *Filosofia della comunicazione*, Bari: Laterza.
- Copleston, F. (2005), *Storia della filosofia. Vol. II. La filosofia medioevale da Agostino a Scoto*, Brescia: Paideia.
- Cossutta, Frédéric (1999), *Elementi per la lettura dei testi filosofici*, Bologna: Calderini.

² Usp. D. Folscheid – J. J. Wunenburger koji vrednovanju daju ime komentar (1996, 75) slično kao i I. Izuzquiza koji se pak uopće ne bavi razlikom između objašnjenja i vrednovanja (1989, 277–283).

- Ferraris, Maurizio (2005), »Interpretare discorsi: ermeneutica«, (90–110), u: Bianchi, Claudia – Vassallo, Nicla (ur.), *Filosofia della comunicazione*, Bari: Laterza.
- Folscheid, Dominique; Wunenburger, Jean-Jacques (1996), *Metodologia filosofica*, Brescia: La Scuola.
- Grasija, Horhe H. E. (2002), *Filozofija i njena historija. Sporna pitanja u filozofskoj istoriografiji*, Beograd: »Filip Višnjić«.
- Guitton, Jean (1999), *El trabajo intelectual. Consejos a los que estudian y a los que escriben*, Madrid: Rialp.
- Hume, David (1988), *Istraživanje o ljudskom razumu*, Zagreb: Naprijed.
- Izuzquiza, Ignacio (1989), *Guía para el estudio de la filosofía. Referencias y métodos*, Barcelona: Anthropos.
- José, Elena Teresa (1999), *Textos y pretextos para filosofar*, Buenos Aires: Biblos.
- Kant, Immanuel (1984), *Kritika čistoga uma*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Kyriacou, Chris (1995), *Temeljna nastavna umijeća. Metodički priručnik za uspješno poučavanje i učenje*, Zagreb: Educa.
- Picardi, Eva (2005), »Afferare pensieri: semantica«, (17–41) u: Bianchi, C. – Vassallo, N. (ur.), *Filosofia della comunicazione*, Bari: Laterza.
- Russo, Michael S. (2007), *Reading a philosophical work*, <http://www.molloy.edu/sophia/reading/contents.htm>
- Schopenhauer, Arthur (1918), *O pisanju i stilu*, Sarajevo: I. Đ. Đurđević.
- Trombino, Mario (1999), *Elementi di didattica teorica della filosofia*, Bologna: Calderini.
- Wittgenstein, Ludwig (²2006), *La filosofia*, Roma: Donzelli.
- Zaid, Gabriel (2005), *Koliko knjiga!*, Zagreb: Algoritam.

READING PHILOSOPHICAL TEXTS

Josip Mužić

Scientific texts can be categorised much like the way in which the sciences are subdivided into diverse disciplines. This paper focuses on philosophical texts from the readers' point of view. Philosophical texts follow their own laws, which require that their readers keep them in mind while reading. One must first distance oneself from one's habits and expectations acquired while tackling other types of text, and prepare for a specific work dynamics. This implies centring on the text and paying it complete attention, counting on reading slowly and being fully engaged in the text with the purpose of understanding and adopting someone else's philosophical thought in the process of its conception and development.

There are three distinct stages in analysing philosophical texts. The first stage requiring the highest level of involvement is studying. It is absolutely essential to understand the author's thoughts via thorough analysis, linking various parts and sections, and finally succeeding in surveying the whole in sum. The second stage is explanatory in nature. Readers are expected to demonstrate their skill in faithful interpretation and communication of what is learnt to others distinguishing between the relevant and irrelevant, shedding light on theses and the structure they develop, as well as on arguments that support them. The final stage pertains to evaluation. It requires that the readers contribute their own reflections – in the form of both a critical review of the author's hypotheses and a validity analysis of the author's premises and conclusions not holding back from questioning both themselves and their stands.

Key words: *dialogue, philosophical texts, text analysis, text evaluation*